

Gildesskikke og Folkeliv i Midtthy

ved Midten af forrige Århundrede.

(Af LærerChristensen, Harring.)

III.

Håndværkernes Kår var i Midten af forrige Århundrede ganske anderledes, end de er nu. Husfliden var da, som alt nævnt, langt større end nu om Dage, så at man så vel i Gård som i Hytte selv lavede alt muligt i Stand; men skulde der bygges, måtte man selvfølgelig ty til Tømreren og Mureren. På Landet var samme Person tidt begge Dele, og i Almindelighed var Snedkeren også Maler. De Møbler, der lavedes om Vinteren, leveredes således oftest helt færdige. Et særligt Pragtstykke var jo Schatollet, der gerne lavedes af Egetræ. En særlig dygtig Schatolsnedker blev berømt i vid Omkreds, og endnu findes disse praktiske og kønne Møbler trindt omkring i mangt et Bondehjem i Thy, uforgængelige som de næsten er. -

Dragkisterne, et kommodelignende Boskab, men meget større, vil man ligeledes endnu træffe i mangen Storstue; medens "Ørken" - den stormægtige Koffert med det buede Låg og det ikke mindre anseelige Smedejernsbeslag - nu mest må søges på Lofterne; i Museerne eller i private Samleres Eje. De to sidstnævnte Steder må man også nu om Dage søge efter den største Del af det omtalte smukke Messing- og Kobbertøj.

I de gode År omkring 70-80 blev en Mængde Gårde byggede om, og det i en langt stateligere Skikkelse end de gamle Våningshuse. Da var der noget at bestille for dygtige Håndværkere. Arbejdet begyndte Kl. 5 Morgen, efter at der var spist Davre, og varede ved til Solen gik ned, dog med halvanden Times Middagspause. Der vankede lidt Søvn for den, der - hvad ofte var Tilfældet - havde en halv Mil eller mere til Arbejdspladsen, og Redskaberne måtte jo ofte bæres den lange Vej, som selvfølgelig altid tilbagelagdes til Fods. - Det blev gerne en Normalarbejdsdag på 14-16 Timer. Daglønnen var til at begynde med 2 Mk. 4 Sk., men steg dog til 3 Mk., altså 1 Krone i vore Penge. En stor Del af Bygningstømmeret, særlig til Udhusene, fik man på Strandingsauktionerne; men det øvrige måtte hentes ved Storkøbmændene, blandt hvilke de mest kendte i Midtthy var *Bach*, *Vestervig*, *Hundahl*, *Doverodde*, den omtalte *N. Smed*, *Gudnæs*, og i Nordthy: *J. Dige*, *Vigsø*. Købmand *Legind*, *Visbyå*, kom senere til.

Tømrerne måtte selv save de store - ofte pommerske Bjælker - i Fjæl og Planker, hvilket var et meget besværligt Arbejde. Man brugte "Kløvsav", og der måtte altid være to om den Bestilling, af hvilke den ene stod under, den anden over Tømmeret, og så gik det livligt, ikke så sjældent under en munter Opsang.

Lægterne huggedes ud af renkløvet Træ, og al Høvling, Pløjning og Savning måtte man selv udføre. Man tjente ikke sovende sin Dagløn; men så var der til Gengæld desto større Glæde, når Rejsekransen hejsedes, og når Bygherren om Efteråret trommede sammen til et godt *Rejsegilde*, der forløb i Lighed med andre "Bøjler".

Døre og Vinduer lavedes om Vinteren, og det meste Byggearbejde var på Akkord, så at Håndværkeren lovede hele Bestillingen leveret for et Beløb, man var blevet enige om. - Enkelte Bygmestre havde 5-6 Svende og Lærlinge med. Disse fik altid Kosten hos Mesteren, og der måtte jo så medbringes Mad til hele Flokken. Man forstår, at Tømrermesterens Kone også havde fuldt op at bestille; det må jo erindres, at al Brygning, Bagning og Slagtning foregik hjemme, og at hun gerne måtte have Middagsmad til Folkene, når de kom hjem om Aftenen. Det hjalp, at der endnu ikke var kommet Mejerier. God Mælk satte Krydder på den tørre Mad og kvægede den svedige Krop.

I Begyndelsen af 80erne kulminerede Byggeriet, og da kunde en Svend tjene lige så meget om Dagen, som en Mester tidligere; 1-1½ Kr. var det almindelige. 2 dygtige Svende kunde med en "Okshøve" (Høvl med Tværstang) høvle 5 Tylt Fjæl til på 1 Dag; men det ansås også for særlig udmærket gjort.

Murerne murede med fuld Fure, og det var altid hel Mur. Små Teglovne fandtes næsten i hver Landsby, hvor der var Lerunderlag i Jorden og mange kunde således selv brænde de nødvendige Sten. Ofte slog en 3-4 Naboer sig sammen om dette Arbejde; men det hændte også tidt, at en Småmand som Biindtægt drev sådan en lille Ovn. Denne Industri ophørte dog i den sidste Del af Århundredet. De store Teglovne kunde man ikke konkurrere med. Vestervig fik sin Teglovn, *Helligsø*. og *Ydby* ligeså, *Sundby* havde en, Bedsted en anden kaldet "Søvang" o.s.v. - Samtidig med Byggeriet tog man også fat på *Dræningen*, der snart viste sig meget rentabel. Endnu er hele Thy vel ikke gennemdrænet; men der er nok ikke mange Steder, man endnu Lader det sure Vand ødelægge Afgrøden, ligesom der jo også er inddraget ret betydelige Kær-, Eng- og Mosestrækninger under Kultur netop ved Afvanding og Dræning. En hel ny Slags Mestre - *Dræn mestre* - fremstod, og enkelte af disse havde både 2 og 3 Hjælpere med sig, ja endnu flere, når Arbejdet krævede det, -

En Prisliste over Møbler fra denne Tid kunde måske have sin Interesse: Et Dobbeltkab kostede 32 Kr., et Enkeltkab 20 Kr., Borde 1 Kr. pr. Kvarter, 1 Sengested 14 Kr. og en Stol 2 Kr. Alt var pænt malet med Egetræsfarve eller Mahognimaling, når det leveredes. En udsvejft Ligkiste kostede 21 Kr., når

den var pudret med Kulstøv, ellers var Prisen fra 12 Kr. og op efter. Ualmindeligt solidt og godt Arbejde leverede disse Landsbysnedkere, og de kunde også præstere noget smukt i polerede Kommoder eller i "Klokhuse" Huse til Stueuhre -, medens Murerne lavede pæne Gravsten af Cement, både nedliggende og opretstående, undertiden med Indskription i selve Cementstenen, men oftest med en Marmorplade indsat i Mørtelen.

Mange Landsbyer havde desuden sin "Mekanikus", hvis Hovednæringsvej oftest var Snedker-, Murer- eller Malerfaget, men til hvem man desuden kom med sine utætte Spande, sine skårede Fade og sine knækkede Paraplyer. Han var "al Slaws Mand", loddede, limede, bronserede, klinkede o.s.v., ja, lavede tidt selv Vægte, Fyrfade og endnu vanskeligere Sager. Kort og godt, man gik til ham med alt, og han kunde alt.

Den mest bekendte "Mekaniker" i Sydthy var *Christen Andersen*, født i Hoelgård i Kobberø 1824 og død i Gjettrup 1914, 90 År gl. Han kunde nok mindst 19 Håndværker, selv om han mest ernærede sig som Maler om Sommeren og som Uhrmager om Vinteren. Han lavede selv flere Stueuhre, af den Slags, der går eller gik under Navnet "Visere" og ikke havde Slagværk. Til den bekendte Lærer Nielsen i Randrup lavede han en ualmindelig fin Vægt i Glaskasse, som vistnok nu findes i den Samling af fysiske og kemiske Apparater, dens Ejerman skænkede til Ranum Statsseminarium.

I Bjerre, Vigsø Sogn, levede i gamle Dage en Landsbyuhrmager C. S. Bjerre¹, vistnok født 1801 og død 1870, der ikke alene lavede fortrinlige Stueuhre i Lighed med de ægte "Bornholmere", men endog lavede Uhre, der viste År, Måned og Dage, slog hel og halv, ja, endog præstere Kvarterslag i Lighed med de nuværende såkaldte Rådhusuhre. På Gården "Nørtorp" i Ræhr Sogn findes endnu to af disse mærkelige Uhre, og de vidner højt om et Snille og en Soliditet i Udførelsen, der søger sin Lige.

For Resten gik både Uhrmager og f. Eks. Sadelmagere, ja, Smede med, den Gang rundt og arbejdede i Hjemmene. Selvfølgelig sendte man ikke Bud efter disse Håndværkere, før man selv måtte sige: "Nej, no ka æt tur mæ ed længer!"

I Thy har Træsko altid spillet en stor Rolle, og til dagligt Brug anvendes de endnu; men Kvinderne skulde jo have de omtalte "Klodser" - Træbund med Laklæder over og uden Hæl -. Dem måtte man have hos en "Klodsmager" eller Tøffelmager, og af

¹ Rettelser og tilføjelser: Uhrmageren hed Søren Nielsen (Bjerre) og var født 1793. Han døde som Uhrmager og Husmand i Bjerre, Vigsø Sogn, 17. November 1851. Det ene af de i Nørtorp beroende Uhre slår 4 Slag efter første Kvarter, 8 efter andet, 12 efter tredje og 16 efter det fjerde Kvarter; umiddelbart følger så Timeslag. Det slår på to lange Stålfjedre, der er anbragt i en Kasse inde i Sideværelset. Uhret har Årstallet 1836. Det andet Uhr slår på almindelig Måde, det kan vække og vise Dag og Dato, men bærer intet Årstal.

den Slags Håndværkere var der nogle hist og her, medens de fleste Landsbyer også havde en Skomager. Alt forfærdigedes med egne Hænder, og var omtrent uforgængeligt. Et Par lange Støvler kunde vare sin Mand ud.

Landsbyskrædderne måtte også rundt i Hjemmene at arbejde. Med Alenmålet under Armen og Pressejernet i Hånden gik det til Arbejdspladsen; alt syedes med Fingrene, og der anvendtes Papirmål. En stor Forandring i deres Livsvilkår kom, da Symaskinen for ca. 40 År siden begyndte at vinde indpas, og da det blev almindeligt, at Herreskrædderne sad hjemme og syede; men det var en lille Dagløn, der vankede, 6-8 Kr. for et helt Sæt Tøj; enkelte af dem blev næsten helt berømt, og de havde tidt mere at bestille end de kunde overkomme, men i den Henseende måtte de jo dele Skæbne med enhver anden dygtig Håndværker, -

Soldatertjenesten har altid stået for Landboers Bevidsthed som noget slemt, de fleste skulde igennem, og det var såre rimeligt, at den, der havde Råd dertil, købte sin Tur fri, når det kunde lade sig gøre. Ånden i Hæren var vel også den Gang en Del mere rå end nu. Når den unge Mand først var kommet ind i Tjenesten, tog han det dog som oftest fra den gemytlige Side, og et Utal af Soldatervisere myldrede frem. Her hidsættes en Prøve:

Frisk op I Kammerater, som udi Tjenesten er!
Kom lad os lystig være den Tid, vi ere her. -
Den Tid vi her skal leve, i et halvandet År,
den må en Karl ej regne, den Tid jo hastigt går.

En Rigmands Søn jo regner, at det besværligt er,
at han skal Kongen tjene, at han skal, ligge her.
Hans gamle Fader sukker, hver Gang han tænker på
hans kære Søn skal drage Soldaterkapperi på. -

Men vi, som ej har Penge, ej Suleposen fuld,
vi lige fuldt må tjene vor Konge tro og huld. -
Vi ved, Kong Christian giver os daglig Løn og Brød;
deraf kan vi jo leve og lider ingen Nød.

På Vagt så må vi gange og det hveranden Dag
vi har jo Officerer, som kender deres Sag,
ja, vi må eksersere; når Vagten er løst af,
så må vi opmarcere og føre os lidt brav. -

Om Natten patrulerer jo Rondene, som vi ved,
består af en Kommando og så en Officer. -
Når de vor Post sig nærmer, vi råber højt: „Hvem
dér?”
Og vi forlanger Feltråb og skuldrer vort Gevær.

Den Vise, den er skrevet for alle og enhver,
som haver Lyst at synge og udi Tjenesten er,
men dem, som går derhjemme, vi den ej byde vil,
fordi de ikke kender, hvorledes det går til. -

Den Vise, den er skreven af mig en rask Kroat,
som her i Viborg ligger og tjener som Soldat

alt ved den 18de Bataillon, det 3die Compagni, der agter jeg at slide den Tid fornøjelig.

Et Par Tal

fra den Tid, da man brugte "Ravel" (Siv) til Kodræt og havde *Ravelsko* til Brug inden Døre, fra den Tid, da man kun fik Aviser 2 Gange ugentlig og *selv* måtte afhente dem på Brevsamlingsstedet, ja, et Par Tal fra den Tid oplyser måske allerbedst Livsvilkårene i Thy omkring 1850.

En Gård på ca. 4½ Tdr. Hartkorn er 1853 med Hensyn til Besætning ansat således i Brandkassen: Heste 200 Rdl., Køer og Tyre = 80 Rdl., Ungkvæg = 80 Rdl., Svin = 10 Rdl. og Får = 50 Rdl. I alt = 420 Rdl.

1909 står samme Gårds Besætning til 5,600 Kr. og i Krigsåret 1918 endog til 19,600 Kr.

Avlen til samme Ejendom har 1853 følgende Værdi: 4 Tdr. Hvede 20 Rdl., 9 Tdr. Rug 36 Rdl., 48 Tdr. Byg = 144 Rdl., 60 Tdr. Havre = 120 Rdl., 3 Tdr. Ærter = 12 Rdl., 4 Tdr. Vikker = 12 Rdl. og 10 Tdr. Blandsæd = 25 Rdl. Ialt = 138 Tdr. Korn = 369 Rdl.

Hveden er ansat til 25 Læs og Hø til 6 Læs.

1909 er Avlen 300 Tdr. Korn og 150 Læs Halm samt 30 Læs Hø.

1918 er Tallene: 390 Tdr. Korn, 200 Læs Halm og 25 Læs Hø.

Ganske vist er Gården blevet en halv Snes Tdr. Land større, men Tallene er dog, særlig med Hensyn til Besætningens Værdi, meget talende.

Ved en anden Gård i samme Kommune af Hartkorn ca. 3 Tdr. viser Forholdet sig således:

1853: Heste = 300 Rdl., Køer og Tyre = 80 Rdl., Stude og Ungkvæg = 120 Rdl., Svin = 6 Rdl. og Får 30 Rdl. Ialt 536 Rdl.

I 1914 er Tallene henholdsvis 2000, 1500, 3500, 400 og 180 Kr. Ialt = 7,600 Kr. og i 1918 = 9,500 Kr. ialt.

Af Rug avledes 6 Tdr. = 24 Rdl., Byg 50 Tdr. = 150 Rdl., Havre 80 Tdr. 160 Rdl. samt 45 Læs Halm og 8 Læs Hø.

1914 avledes 10 Tdr. Hvede, 10 Tdr. Rug, 60 Tdr. Byg og 200 Tdr. Havre, 80 Læs Halm og 21 Læs Hø.

Hvilken Forskel mellem før og nu, og så må det jo ikke glemmes, at der desuden til hver af Gårdene avles en Mængde Rodfrugt.

Skolens og Kirkens Forhold bliver forhåbentlig Genstand for særlig udførlig Behandling her i Årbogen. Her skal kun fremhæves enkelte Ting. Trindt i Thy byggedes der i Totiårene 70-90 en Mængde nye Skoler. I de gamle var der Stengulv, lange Borde med løse Bænke og Bilæggerovn til Hedetørv og Klyne. Nu kom der to Rækker Borde med faste Bænke, som gav Plads til 5-6 Elever hver, Kappeovne blev almindelige, og Bræddegulv bestrøet med frisk, hvidt Havsand, senere ferniseret, afløste Jord eller Stengulvene. Særlig flot udstyret med Materiel var den i 70erne nybyggede Skole i

Gjettrup, hvor den dygtige og højt elskede *Søren Kristian Overgård* da virkede som Lærer. Her manglede intet af Billeder. Kort o.s.v. ja endog et *Tellurium* havde han fået anskaffet; selv havde han malet en stor Globus, der hang midt under Loftet. Han var født 6. Maj 1845 i Sennels, blev 1866 dimitteret fra Ranum Seminarium med 1ste Karakter og kaldedes 30. August 1873 til Embedet i Gjettrup, hvor han døde 21. Maj 1895. For Resten var han en udmærket *Geolog*, der ejede en prægtig Samling af *Stenarter*. Selv lidt Sand fra Sinai Ørk havde han fået fat i. Han ejede en ret stor og værdifuld *Møntsamling*, deriblandt nogle kinesiske med Hul i til at bære i Snor eller om Halsen. Desuden havde han en god Samling af *Oldsager*, alt omhyggeligt ordnet i pyntelige Skabe eller hængemt i Skuffer og forsynet med Nummer, Navn og Findested. Både han og mange andre Lærere i Thy kunde fortjene en særlig Levnedsbeskrivelse, således bl.a. Lærer *Nørgård*, Snedsted, Yde i Stagstrup, Kierkegård i Agger og sidst, men ikke mindst *Johannes Nielsen*, Randrup, født i Lyngs 4. Februar 1828, Seminarist fra Snedsted med 1. Karakter 1848, Enelærer i Randrup fra 1857, Dbmd. 1895 og død 10. juli 1905; han lærte sig selv Tysk og Latin, havde megen Kendskab til Medicin og var en dygtig *Kemiker*, der bl.a. kunde analysere den så mange Steder i Thy forekommende Mergel, og sige, hvad Værdi denne på hvert Sted havde som Gødning. Som allerede omtalt, skænkede han Ranum Seminarium sine fysiske og kemiske Samlinger; en meget værdifuld Gave.

Nå, forhåbentlig finder både disse og andre udmærkede Mænd både blandt Præster, Lærere og Landmænd deres særlige Historieskriver. Her skal til Slutning gøres opmærksom på, at det i Slutningen af forrige Århundrede blev almindeligt at fejre både *Sølv-* og *Guldbryllup*, og vi er nu nået frem til de i sidste Årbog omtalte to *Fester* der bør fremdrages. Med Hensyn til Beværtning frembyder de intet af særlig Interesse; kun skal det noteres, at det tidt var i Kirken med fælles Altergang, man begyndte sin 25 Års eller 50 Års Mindefest, hvad der var en smuk og god Skik. Også ved en sådan Lejlighed var der gerne en eller flere Sange, der ikke så sjældent prentedes bagefter og fik en Hædersplads mellem Skilderierne og Ligversene. En Prøve synes mig værd at medtage; den stammer fra Skyum og er allerede over 35 År gl.

Guldbryllupssang.

En dejlig af Herren velsignet Stund,
hvis Minde man altid vil frede,
en Festdag så yndig så sjælden kun,
at få blev den givet af Glæde;
den blev dog givet, I kære to
at festligholde i jordisk Bo.

Halvthundred' Års Samliv, den lange Stund
I kærligt til hobe mon vandre. -
I delte så trofast af Hjertens Grund
al lyst og al Nød med hverandre. -
Nu Dagen hælder med raske Fjed;

men stærkere er Eders Kærlighed.

Til Lykke da, kære Guldbrudepar,
vi ønske nu alle tilsammen. –
Gid Fred fra Vorherre end lyse klar
i Hjertet med Glæde og Gammen.
Gid Aftenstunden for Eder to
så mildt må dæmre med stille Ro.

Så ønsker det talrige Børnekor,
den Flok I så kærligen ledte;
den Flok, som endnu i Jert Hjerte bor,
som Glæde i stedse beredte,
og Frænder, Venner, de ønske med:
Gid Aftenstunden den bringe Fred.

Lad Dagen da hælde, lad Sol gå ned,
det Eder ej ængste, I kære!
Så holder I Bryllup et bedre Sted,
hvor Kærlighed ublandet skal være;
thi Kærligheden I tager med,
den evig er som Vorherres Fred. - -

(Historisk Årbog for Thisted amt 1920, side 105-114)